

GAVELLIN DOPRINOS U ŠIRENJU JUŽNOSLAVENSKE DRAMATIKE NA PODRUČJU ČEHOSLOVAČKE

Aloisie Gašparević

Brno i njegova kazališna scena zauzimaju posebno mjesto u Gavellinu redateljskom stvaralaštvu. U Brnu je Gavella djelovao od 1931. do 1944., s kratkim prekidom u ratnom razdoblju. Upravo ovdje priredio je sve svoje dramske predstave na području Čehoslovačke od kojih je šest na tekstove južnoslavenskog podrijetla. Dvije drame dolaze iz francuske dramatike, riječ je o omiljenim Gavellinim autorima, međutim, predstave nisu pobudile posebno zanimanje ni kod publike ni kod kritičara koji su ovaj Gavellin izbor označili kao letimičan i nesukladan s dramaturškim planom brnjanskog kazališta. Jana Komárková smatra da bi za Gavellu bilo bolje da se u vezi s izborom drama i ovaj put osvrnuo na domaće izvore.¹

O Balzacovoj drami *Mercadet* brnjanske su novine pisale razmjerno suzdržljivo. Međutim, žestoka kritika bila je upućena izvedbi Beaumarchaisove komedije *Figarov pir*. Njezina je premijera održana 16. veljače 1935. i većina ju je novinara označila kao potpuni promašaj brnjanske dramaturgije.

¹ Jana Komárková, »Náš Branko Gavella«, *Studia balkanica Bohemoslovaca III*, Brno, 1987., str. 201.

A sada skrenimo pozornost na Gavellinu režiju domaćih, što će reći južnoslavenskih tekstova. Posebno mjesto među njima imaju nesumnjivo Krležine drame. Komarkova uočava zajedničke osobine ove dvojice velika-na hrvatskog kazališta dvadesetog stoljeća. Smatra da Gavellu s Krležom povezuje »osjećaj trajne nezadovoljnosti vlastitim radom i nepovjerenje u njegov učinak.«² Također zaključuje da je Gavella kroz svoj cijeli profesionalni život težio realizaciji Krležinih prizora koji od redatelja zahtijevaju posebnu pažnju.

Prvu Krležinu dramu, *Gospoda Glembajevi*, brnjanski su gledatelji u Gavellinoj režiji imali priliku vidjeti već 4. prosinca 1931., šest mjeseci nakon Gavellina dolaska u Brno. Za prijevod drame zaslužan je J. Urban, a scenografiju i kostime kreirao je Gavellin dugogodišnji kolega Václav Skrušný. Drama je zaintrigirala kazališnu kritiku još prije same premijere. F. Wolman je u časopisu *Divadelní list (Kazališni list)* brnjanskim gledateljima prikazao Krležinu dramu kao »sintetičku laž na kojoj je odrastao veliki dio stogodišnjeg građanskog stanovništva«.³ U istom broju časopisa možemo pronaći Gavellin članak u kojem je priznao čvrstu povezanost s Krležom:

*Nikako ne skrivam da ove retke piše Krležin intimni prijatelj-redatelj čija karijera je čvrsto povezana sa svim koracima autorovog dramaturškog djela koji se unatoč simpatijama objektivno trudi pronaći integral piščeva života.*⁴

Kritika je dramu prihvatila s oduševljenjem. E. Vachek je neposredno poslije premijere napisao: »Nakon toliko jeftinih plodova kavanske književne bahatosti i dramaturške plošnosti, konačno jedno snažno djelo«.⁵ Dalje je kritika visoko ocijenila snagu pozorničkih sredstava

² Ibid.

³ *Divadelní list*, 7, 1931., str. 122.

⁴ Ibid.

⁵ *Lidové noviny*: »Z brněnské činohry«, 6. XII. 1931., str. 16.

koja su pomogla dočarati kompleksnu atmosferu drame. Ipak, Krleža je bio i kritiziran za oponašanje Ibsenove dramatičke. J. Vopravil je uputio autoru kritiku zbog »pretjerane ekspozicije i znatne doze psihologizma«. ⁶ S druge strane, veoma pozitivno je bio vrednovan Gavellin rad. J. Vopravil je označio Gavellu kao razumljivog redatelja koji je »dao izlaganju znameniti sklad, znatan, ali diskretan pokret i postepenu ali time i korisniju gradaciju«. ⁷

Drama Milana Begovića *Bez trećega* na programu brnjanskog kazališta prvi se put pojavila 17. veljače 1932. Dojmljivu snagu dijaloga uspio je sačuvati prijevod Jana Janouška. I ovaj put je scenografiju pripremio Václav Skrušený. U glavnoj ulozi Gige Barićeve predstavila se Marie Rosůlková, njezinog supruga Marka glumio je František Šlégr. U ondašnjim materijalima, koji se vežu uz premijeru predstave, možemo kod kritičara pronaći mnogobrojne prigovore. Begović je najčešće kritiziran za »istrošenu« temu kao što je priča napuštene žene i ljubomornog supruga. ⁸

Jednu od najžešćih kritika napisao je Pavel Frenkl, koji je čak izjavio da ova drama nema suvremenom gledatelju što ponuditi. Oštre je prigovore Frenkl uputio i »zagušljivoj« Gavellinoj režiji. Isto tako, nije mu se svidjela niti glumačka izvedba, dijalog oboje glumaca je prema njemu bio samo »dobro uvježbana igra s pretjeranim znakovima patosa«. ⁹

O izboru teme za *Lidove novine* pisao je također Edvard Valenta. Niti on nije smatrao temu originalnom. Međutim, najveći problem je vidio u predimenzioniranim dijalozima:

Dijalog bračnog para je pretrpan knjižnim metaforama i potpuno suvišnim, pompoznim i nemogućim pametovanjem, onda ne postoji glumac koji bi ovakvim rečenicama mogao dati utisak prirodosti. ¹⁰

⁶ *Národní noviny*: »Kulturní rubrika«, 9. XII. 1931., str. 9.

⁷ Ibid.

⁸ *Lidové noviny*: »Milan Begović: Bez třetího«, 19. II. 1932., str. 9.

⁹ *Národní osvobození*: »Milan Begović: Bez třetího«, 20. II. 1932., str. 4.

¹⁰ *Lidové noviny*: »Z brněnské činohry«, 19. II. 1932., str. 9.

Gavelli je uputio prigovor zbog toga što ove »tirade« jednostavno nije reducirao.

Ipak, u časopisu *Divadelní list* drama *Bez trećega* predstavljena je kao djelo koje je dokazom savršene dramaturške tehnike te Begovićeva pozoričkog i glumačkog znanja. Autor članka naglašava zrelost ove drame kao zastupnika južnoslavenskog stvaralaštva:

*Djelo je napisano rafiniranom tehnikom koja u svakom pogledu doseže veličanstvene efekte, iako su psihološki motivi igre prilično opći i neznatni, ali su time vještije scenski i dramaturški izloženi.*¹¹

Za razliku od Edvarda Valente, autor ovog članka vidi prednost u tome da u drami nastupaju samo dva lika:

*Iako na pozornici glume samo dvije osobe, gledatelj osjeća prisutnost svih strastvenih obožavatelja mlade napuštene gospođe, ... čuje plač Markova oca iz ludnice, vidi ostale, advokata, liječnika, staru domaćicu...*¹²

Očito je da je ondašnja kazališna kritika o navedenoj drami izrekla proturječne sudove. Možemo zaključiti da su se kritičari podijelili u dva suprotstavljena tabora. Prvi su se divili kvaliteti teksta koji je omogućio uključiti u predstavu samo dva lika, dok su drugi upozoravali na dijaloge preopterećene suvišnim metaforama.

Sljedeća južnoslavenska drama u Gavellinoj režiji, *Smrt majke Jugovića*, kod kritičara je također pobudila veliko zanimanje. Ivo Vojnović bio je čehoslovačkoj publici u to vrijeme već dugo poznat. Njegova drama *Ekvinocij* prva je hrvatska drama koja je bila predstavljena na sceni Narodnog kazališta u Pragu, već godine 1897. Brnjansko kazalište premijeru je *Smrti majke Jugovića* pripremio za 1. prosinca 1933. F. Wollman istaknuo je aktualnost inscenacije, te o njoj sa zanosom napisao: »Još sada ovaj

¹¹ *Divadelní list*, 12, 1932., str. 245–247.

¹² *Ibid.*

kazališni komad? Posebice sada i opet i dugo još. Valjda, nažalost. Vječiti je lik majke Spartanke...«¹³ Kritika je jednoglasno ocijenila redateljev rad. Tako je, primjerice, Č. Jeřábek Gavellinu režiju označio kao »blago shvaćajuću i sklonu suzdržljivoj patetičnosti«. ¹⁴ Pohvala je bila upućena i glumačkim nastupima (posebice Jarmili Urbánkovej) te dojmljivoj scenografiji Ljube Babića, Gavellina bliskog prijatelja i suradnika.

Premijera slovenske drame *Sablazan u dolini Šentflorijanskoj* bila je planirana za 30. lipnja 1934. Već tada su Cankarove drame imale svoje mjesto na repertoaru brnjanskog kazališta, prvi put se ovdje autor predstavio dramom *Za dobro naroda* na dan 25. travnja 1914.

Časopis *Divadelní list* najavio je premijeru *Sablazni u dolini Šentflorijanskoj* s velikim očekivanjima te je istaknuo da ova drama može biti prikazana u najboljem svjetlu u režiji južnoslavenskog redatelja: »Ovu narodnu posebnost može najvjekštije izvesti dr. Branko Gavella.«¹⁵ Kritika je inscenaciju razmjerno pozitivno prihvatila, međutim, neposredno nakon premijere, pojavili su se također i nepovoljni odjeci. J. Čermák je imao primjedbe za režiju kao i za scenografiju:

*Gavellina režija i scena V. Skrušnog su svjedočile više o opernoj inscenaciji, to je zanimljivo, ali Cankarovoj dosta jednostavnoj i prozirnoj drami to nije dobro došlo.*¹⁶

Posebno mjesto među južnoslavenskim predstavama koje je Gavella u Brnu režirao pripada Krležinoj drami *U agoniji*. Premijeru je ova inscenacija imala 10. listopada 1934., četiri godine nakon bratislavske, ujedno i čehoslovačke premijere.

Divadelní list tu je dramu najavio kao »intenzivnu psihološku introspekciju s moćno dramatičnom napetošću i kao oštru karakteristiku likova

¹³ *Divadelní list*: »Smrt matky Jugovićů«, 9, 1933., str. 235.

¹⁴ *Lidové noviny*: »Z brněnské činohry«, 2. XII. 1932., str. 9.

¹⁵ *Divadelní list*, 9, 1933., str. 760.

¹⁶ *Lidové noviny*: »Z brněnské činohry«, 2. VII. 1934., str. 9.

i ambijenta».¹⁷ Međutim, reakcije kritičara na premijeru pokazuju da se pozitivna očekivanja nisu ispunila. Drama je bila kritizirana većinom zbog preduгих i složenih dijaloga kao i zbog suvišnih opisa.

Drastičnu je ocjenu dao Pavel Frenkl, koji je predstavu označio kao »trosatnu patnju«, kasnije je čak naveo da drama za gledatelja nema iz sadržajnog pogleda nikakav doprinos.¹⁸ Većina prigovora bila je usredotočena na nedostatak kazališne tehnike. *Polední list* jedini je negativno ocijenio i izvedbenu stranu predstave te kazališnom ravnatelju predložio da »ovu dekadentnu dramu povuče s repertoara«. Autor kritike napisao je da je *Agonija* »propala« s aspekta sadržaja kao i izvedbe.¹⁹ U ostalim je kritikama Gavellin rad bio pozitivno vrednovan; Čestmir Jeřábek je naveo da je Gavella režiju vodio s »vidljivom ljubavlju i stručnim razumijevanjem«.²⁰

Iako je predstava kod kritike propala, nesporno je da je u gledatelja ponovila uspjeh ranije priređene Krležine predstave *Gospoda Glembajevi*.

Drama mladog autora Ahmeda Muradbegovića *Na božjem putu* imala je premijeru 11. listopada 1937. Riječ je o zadnjoj južnoslavenskoj premijeri na brnjanskoj kazališnoj sceni prije fašističke okupacije, a isto tako i o zadnjoj dramskoj predstavi koju je Gavella režirao u Čehoslovačkoj. Ova je predstava vidljivo odskakala od brnjanskoga dramskog repertoara, na kojemu su u to doba prevladavale teme iz suvremenog života. Inscenacija je čehoslovačkom gledatelju ponudila uvid u muslimansku Bosnu. I zapravo u tome su bile osnovane Gavelline sumnje hoće li drama pobuditi zanimanje kod publike. O svojim dvojabama Gavella je pisao u članku za *Divadelní list*. Bojao se da je tema predstave previše povezana s mjestom događanja i zbog toga bi inozemna publika mogla imati problema sa shvaćanjem drame. Do toga, međutim, nije došlo, i kritika

¹⁷ *Divadelní list*, 9, 1933., str. 121.

¹⁸ *Národní osvobození* (Pavel Frenkl): »Z brněnské činohry«, listopad 1934.

¹⁹ *Polední list*, listopad 1934.

²⁰ *Lidové noviny*: »Z brněnské činohry«, 11. 10. 1934., str. 9.

je dramu jako dobro prihvatila. Č. Jeřábek je večer označio kao ukusnu i uspješnu zahvaljujući Gavellinoj režiji:

*Redatelj Gavella je očito predstavu marljivo uvježbavao, mjestimice joj je pokušao utisnuti prigušen komorni karakter što je negativno utjecalo na razumljivost, međutim rezultat njegova rada bila je vrlo lijepa i uspješna večer. Nazočan autor je bio pozvan pred zastor.*²¹

Divadelní je list također pohvalio dramu, a posebice istaknuo autora, prozvaši ga »sretnim tumačem ovog posebnog svijeta« i piscem koji je mudro povezao poeziju i život te tako slijedio najčišću bosansku narodnu poeziju.²²

Iako se Branko Gavella čehoslovačkoj publici predstavio prvenstveno kao plodni operni redatelj, tijekom svojeg devetogodišnjeg djelovanja u Čehoslovačkoj priredio je također devet dramskih predstava od kojih šest približavaju južnoslavensku dramatiku. Zapravo ove inscenacije su u tadašnje doba u velikoj mjeri zainteresirale brnjsku kritiku kao i publiku i time su doprinijele širenju južnoslavenske kulture na području bivše Čehoslovačke.

LITERATURA I IZVORI

Jana Komárková, »Náš Branko Gavella«, *Studia balkanica Bohemoslovaca* III, Brno, 1987.

Hasan Zahirović, *Jugoslávští dramatikové v inscenacích Národního brněnského divadla (1918 – 1941)* [diplomski rad], Brno, 2008.

Divadelní list, 7, 1931., str. 122.

²¹ *Lidové noviny*: »Z brněnské činohry« 2. 7. 1934., str. 9.

²² *Divadelní list*, 1, 1937., str. 84.

Divadelní list, 12, 1932., str. 245–247.
Divadelní list: »Smrt matky Jugovičů«, 9, 1933., str. 235.
Divadelní list, 9, 1933., str. 760.
Divadelní list, 9, 1933., str. 121.
Divadelní list, 1, 1937., str. 84.
Lidové noviny: »Z brněnské činohry«, 6. XII. 1931., str. 16.
Lidové noviny: »Milan Begović: Bez třetího«, 19. II. 1932., str. 9.
Lidové noviny: »Z brněnské činohry«, 19. II. 1932., str. 9.
Lidové noviny: »Z brněnské činohry«, 2. XII. 1932., str. 9.
Lidové noviny: »Z brněnské činohry«, 2. VII. 1934., str. 9.
Lidové noviny: »Z brněnské činohry«, 11. X. 1934., str. 9.
Lidové noviny: »Z brněnské činohry«, 2. VII. 1934., str. 9.
Národní noviny: »Kulturní rubrika«, 9. XII. 1931., str. 9.
Národní osvobození: »Milan Begović: Bez třetího«, 20. II. 1932., str. 4.
Národní osvobození (Pavel Frenkl): »Z brněnské činohry«, listopad 1934.
Polední list, listopad 1934.

GAVELLŮV PŘÍNOS V ŠÍŘENÍ JIHOSLOVANSKÉ DRAMATIKY NA ÚZEMÍ ČESKOSLOVENSKA

Abstraktní

I když se Branko Gavella československému publiku představil v první řadě jako plodný operní režisér, během svého devítiletého působení v Československu režíroval také osm dramatických představení. Příspěvek se v první řadě věnuje dramátům jihoslovanských autorů. Zajímavostí je, že všechny tyto hry byly nastudovány na scéně brněnského, nikoliv pražského, národního divadla. Zvláštní pozornost je věnována Krležovým dramátům *Páni Glembojové* a *V agonii*, která publikum, ale i odbornou veřejnost, zaujala nejvíce. Z aspektu tehdejší divadelní kritiky příspěvek představuje celkem šest jihoslovanských představení.